

L'Àrea Funcional Andorra-Pirineus: una autèntica qüestió estratègica de cooperació transfronterera per a l'equilibri territorial pirinenc

Claudine TARRENE-FABRESSE

Introducció

Primer de tot voldria agrair a la Societat Andorrana de Ciències la invitació i més particularment a la senyora Àngels Mach la seva confiança.

La 35a Diada Andorrana a l'UCE de Prada s'obre avui amb el tema de l'Àrea Funcional Andorra-Pirineus. Una temàtica escollida en el marc de l'oportunitat històrica que ofereix la signatura de l'Acord d'associació amb la Unió Europea, per poder reconèixer jurídicament l'especificitat andorrana de la complementarietat històrica amb tot el seu entorn més proper. Les reflexions d'avui permetran la valoració de les possibilitats en el pla econòmic i social a fi de posar en comú tot el potencial que suposen 250.000 habitants i 10.000 km² amb accés directe al suport econòmic de la UE i, per extensió, a tots els projectes d'interès comú.

Des d'aquesta perspectiva, un tríptic s'organitza al voltant de tres preguntes: com va néixer la idea d'una àrea funcional Andorra-Pirineus? De quina manera l'àrea econòmica pirinenca pot ser una eina de creació d'oportunitats? I quines són les finalitats a llarg termini?

1. La cooperació transfronterera: nivell local, nacional i europeu

Europa es troba en la cruïlla dels camins. Per entendre bé aquest aspecte, algunes dades són importants (Eurostat):

- Els territoris transfronterers representen el 40% del territori de la Unió Europea.
- Més d'un de cada tres europeus viu en una zona fronterera.
- 2 milions de treballadors transfronterers a la UE, més del 20% dels quals viuen a França.
- 37 conurbacions transfrontereres a Europa, entre les quals 11 a les fronteres franceses.
- 20.000 km de fronteres terrestres dins de la UE.

La Unió Europea es va construir sobre les ruïnes dels conflictes del segle xx. La cooperació transfronterera neix del mateix llinatge. La cooperació transfronterera és una associació entre

actors públics o privats, separats per una frontera estatal. Les seves accions tenen repercussions a escala regional i local, a banda i banda d'aquesta frontera. Es pot considerar que els territoris transfronterers tenen tres nivells d'actuació: local, nacional i europeu.

En l'àmbit local, aquests territoris constitueixen espais que van més enllà del marc administratiu delimitat per fronteres nacionals. Així tenen un patrimoni natural i cultural comú que sovint és anterior al traçat de les fronteres. La ciutadania es pot moure lliurement a banda i banda de la frontera per treballar, consumir, divertir-se, aprofitar els equipaments i serveis públics (hospitals, transports, escoles).

Pel que fa a l'acció pública, els territoris transfronterers requereixen una gestió conjunta per part d'actors locals, regionals o nacionals. Aquest plantejament conjunt es reflecteix en la implementació de projectes temàtics. Es poden esplaïar en una estratègia de desenvolupament territorial integrada en l'àmbit del territori transfronterer impactat. Aquesta dinàmica es refereix a polítiques concretes (economia, serveis públics, medi ambient i social).

En el pla nacional, les zones frontereres són perifèriques. Esdevenen llocs d'intercanvi i d'obertura. Ofereixen un recurs per als habitants i les empreses d'aquests territoris. El repte és l'harmonització de la coexistència de diversos sistemes jurídics i fiscals tot considerant l'aspecte cultural o lingüístic que genera diferencials demogràfics i econòmics.

La cooperació s'ha de desenvolupar d'acord amb els estats fronterers, que associen actors locals i regionals. Els projectes depenen de polítiques nacionals en determinades àrees de competència. Per tant, cal coordinar la legislació, però també les estratègies i els finançaments transfronterers per aconseguir objectius comuns.

A escala europea, els territoris transfronterers es converteixen en autèntics laboratoris de construcció europea. Són capaços de posar en pràctica les seves característiques fonamentals, que són la llibertat de circulació, la cohesió econòmica i social en una perspectiva territorial. Les institucions es comprometen a promoure la integració transfronterera. Disposen de les eines jurídiques legals i dels finançaments adequats per a projectes relacionats amb les necessitats de les zones transfrontereres. En definitiva, es tracta de la promoció d'una xarxa d'intercanvi en el tema transfronterer.

Des del final de la Segona Guerra Mundial, paral·lelament a la construcció d'Europa, els vincles transfronterers s'han anat afirmant progressivament. Cal tenir en compte que aquest impuls va començar a banda i banda del Rin. Totes les fronteres europees s'han esforçat a establir una cooperació que ha pres la forma de fòrums de cooperació, les comunitats de treball transfrontereres, sense oblidar les relacions bilaterals interestatals. Més enllà, d'aquestes consideracions és interessant preguntar-nos com i en què Andorra, sent un laboratori d'idees i d'accions, pot contribuir-hi?

2. L'Àrea Funcional Andorra-Pirineus: context històric

La idea d'una Àrea Funcional Andorra-Pirineus (AFAP) va prendre l'origen l'any 1981. En aquell moment, aquesta denominació no estava establerta però la idea conceptual i estructural va sorgir. Aquest període correspon als inicis d'una consciència de la necessària re-fundació territorial pirinenca.

Després d'una reunió de la Comunitat de Treball de les Regions Alpines que s'havia celebrat a Suïssa, Santiago Gómez Reino, alt funcionari del Consell d'Europa, va compartir unes conclusions amb Joan Ganyet, que aleshores era diputat al Parlament de Catalunya i tinent d'alcalde de la Seu d'Urgell. El seu raonament va posar de manifest el paral·lelisme entre la regió alpina i l'espai pirinenc. Les seves paraules eren: *"Cal estendre l'experiència de cooperació transfronterera de la Comunitat de Treball de les Regions Alpines a altres àrees muntanyenques d'Europa, en especial als Pirineus."*¹

L'absència d'organismes institucionals que vincuessin les regions pirinenques franceses amb les terres espanyoles veïnes era evident. Jordi Pujol, president de la Generalitat, conscient de la situació va organitzar una primera reunió que desembocà en la Comunitat de Treball dels Pirineus, amb la presència de tots els presidents de les regions pirinenques franceses i espanyoles.

Les autoritats andorranes no van ser convocades a la reunió atès que Andorra no tenia un estatut internacional com a país. Un estatut que obtindria l'any 1993 amb l'aprovació de la Constitució pel poble andorrà. Mentrestant, el cap de Govern, Josep Pintat i Solans, va sol·licitar al president Jordi Pujol que hi pogués assistir la part andorrana. Aquesta reunió històrica fou fundacional.

Des de la seva entrada a la comunitat internacional, l'any 1993, i la seva plena participació en la lliure circulació de mercaderies dins de la Unió Europea arran de l'Acord d'Unió Duanera del 1990, el país treballa per trobar el seu lloc a l'Europa que s'està construint.

S'ha de subratllar que l'acord² del 28 de juny de 1990 constitueix des del punt de vista històric un acord inèdit per a Andorra. A part d'altres acords,³ Andorra va signar per primera vegada un acord internacional per iniciativa pròpia. Fins aleshores les Valls d'Andorra no havien signat cap conveni ni tractat, ni amb França ni amb Espanya.⁴

En la política andorrana, el paràmetre temporal és important i va més enllà del temps institucional del mandat polític. El que es pensa i es negocia durant un mandat es pot dur a terme i validar en la propera legislatura. Un exemple contundent és el de l'acord duaner negociat pel govern de Josep Pintat i Solans i signat pel govern d'Òscar Ribas i Reig. A més, l'acord monetari va ser validat pel govern d'Antoni Martí i Petit i negociat durant el govern de Jaume Bartumeu i Cassany.

Tot plegat, cap divisió política pot frenar una voluntat política d'obertura. És cert que existeixen diferències polítiques en relació amb les respectives visions de les formacions polítiques, però queda una plataforma comuna d'acord per a les línies essencials de les decisions a prendre. Finalment, l'interès general del país preexisteix qualsevol forma d'oposició o divergència que sigui de forma i de fons.

3. L'Àrea Funcional Andorra-Pirineus: un projecte col·lectiu de sinergies territorials

En ocasió dels 25 anys de l'aprovació de l'acord trilateral Andorra-França-Espanya, es va presentar un manifest per a la creació d'una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus amb més de 300 signants representatius dels territoris pirinencs implicats. Cal notar que per la part andorrana, quatre ex-caps de Govern i cinc ex-síndics generals van firmar-lo.⁵ Els signants del manifest demanen a les autoritats andorranes i a la UE que creïn una àrea econòmica especial en benefici dels 250.000 habitants permanents.

L'evolució del món en general tendeix a una relació amplificada entre territoris veïns, estats, empreses i persones. La globalització ben entesa comença amb els veïns. La globalització ha de passar per l'escala territorial per poder resistir en la dimensió global, tenint en compte la seva particularitat.

Fins a l'últim quart del segle xx, les úniques relacions internacionals eren amb França i Espanya. Es tracta d'anar més enllà de la idea de veí i de frontera per crear un nou marc basat en la voluntat de compartir el desenvolupament i la prosperitat amb un equilibri regional. El projecte de l'Àrea Funcional Andorra-Pirineus (AFAP) obre la participació d'un mercat econòmic interior, en condicions especials, de 250.000 residents i 10.000 km².

Andorra és el centre demogràfic, econòmic i de serveis més important dels Pirineus. Està envoltat de valls pirinenques amb les quals ha mantingut estretes relacions al llarg dels segles i mil·lennis. Aquestes zones tenen una menor densitat de població i menors ingressos *per capita* i pertanyen a la UE.

En aquesta dinàmica, Andorra juga un paper territorial com una de les zones d'alta muntanya més atractives de la UE, des del punt de vista de la història, del paisatge, de la cultura i de la riquesa lingüística i ambiental. Aquesta àrea es veuria al mapa d'Europa i tindria totes les possibilitats de promocionar la marca pirinenca davant del món. La zona pirinenca es beneficiaria d'un nou impuls econòmic i social i guanyaria visibilitat. L'objectiu és apuntar a la prosperitat futura general a curt, mitjà i llarg termini.

Andorra podria tenir avantatges econòmics, en passant d'una població a un mercat interior de 80.000 habitants a 250.000 habitants i d'un territori de 468 km² a 10.000 km². Aquest projecte inclouria la dinamització de l'economia andorrana mitjançant una racionalització, una optimització i una complementarietat dels mitjans compartits en aquesta zona.

Els avantatges es divideixen en tres eixos diferents i complementaris: acció, prevenció i visibilitat.

Acció

- La creació d'aquest espai permet a llarg termini obtenir recursos econòmics dels tres estats (Andorra, França i Espanya) i de la UE per dur a terme projectes compartits.
- Pel que fa a les empreses, s'ha d'implementar una política reguladora comuna per sectors d'activitat, que compleixin determinats requisits.⁶
- En el pla laboral, la lliure circulació permet a tots els residents d'aquest espai d'optimitzar les possibilitats d'oportunitats laborals.
- És important que cada resident tingui lliure accés als serveis, infraestructures i equipaments (salut, educació i esport).
- L'establiment d'un nou model d'ordenació territorial basat en la complementarietat compartida per cadascuna de les parts. Per això, els tres territoris han de participar en la presa de decisions de desenvolupament territorial i econòmic que afecta cadascuna de les parts.

Prevenció

- Es tracta de planificar amb els veïns respostes adaptades i la implantació de mitjans per afrontar els reptes de la globalització, el canvi climàtic i els riscos naturals.

- El repte és participar en el desenvolupament comú d'un territori europeu d'alta muntanya per tal de preservar el medi natural i econòmic.
- Cal tenir en compte les respectives identitats territorials. El desenvolupament del conjunt dels Pirineus es farà de manera equilibrada i compatible amb l'afirmació de les diferents identitats territorials.

Visibilitat

- La creació d'aquesta zona obre l'accés a una nova escala territorial, local i de proximitat. Cada territori fa visible internacionalment el seu potencial des d'un conjunt harmoniós i equilibrat.
- La marca Pirineus es pot portar a un nivell superior, el del món. Es pot produir un canvi d'escala gràcies a la creació de l'Àrea Funcional Andorra-Pirineus (AFAP), que dona més credibilitat.
- Els diferents territoris de l'espai econòmic Andorra-Pirineus tenen més oportunitats de desenvolupament laboral, professional i emprenedor. Concretament, els joves podran quedar-se al seu territori respectiu perquè trobaran més alternatives. Andorra coneix el fenomen del *brain drain* (la fuga de cervells). Aquest fenomen es podria frenar significativament amb aquestes noves oportunitats vinculades a aquest nou espai i retindria en part els autòctons.

A l'escala del desenvolupament econòmic actual i del fenomen global de la globalització, es pot utilitzar una metàfora, la del ciclista. Qui no pedala amb la seva bicicleta, s'atura i després cau. El mateix passa amb l'activitat econòmica de cada país i la visibilitat que se'n deriva.

Pensar o creure que res no canviarà i que tot es mantindrà sense tenir en compte nous paràmetres, si no és un sofisma almenys és una temeritat, que avui no es pot permetre. Andorra n'és conscient. L'actualitat ens mostra cada dia més. De manera general, el tancament d'un país i la seva inèrcia són grans perills en el món contemporani.

4. El desenvolupament dels territoris transfronterers: exemples de projectes

Els pirinencs d'Andorra, de l'Arieja, de l'Alt Urgell, de la Cerdanya del sud i del nord, dels Pallars i dels Pirineus Orientals poden millorar el futur de manera conjunta creant una àrea especial econòmica i social reconeguda com a Àrea Funcional Andorra-Pirineus (AFAP). En aquesta dinàmica, és interessant buscar projectes que ja s'han dut a terme a Europa.

El desenvolupament harmoniós dels territoris transfronterers és un paràmetre important en l'actualitat. L'observació i l'anàlisi són necessaris per mesurar les especificitats respectives d'algunes zones europees precises. Es tracta de conèixer-les per actuar, per dur a terme polítiques públiques més efectives.

Hem de pensar que el coneixement dels territoris implica també el coneixement de les persones d'ambdós costats de la frontera. El coneixement interpersonal entre els que prenen decisions i comparteixen la voluntat de cooperació és important. Es tracta de dotar el territori d'objectius comuns locals i de vegades més globals que donin com a resultat una autèntica estratègia transfronterera.

En aquesta perspectiva, cal remarcar com es configura el territori i quina és la seva població.

La cooperació també implica les poblacions com a receptors últimes de les polítiques articulades a banda i banda de la frontera. La comunicació és essencial per determinar el repte de l'obertura transfronterera, en diferents àmbits.

A l'hora d'establir i crear projectes, quatre aspectes representen el full de ruta a seguir:

- Observar i conèixer el territori per dur a terme polítiques conjuntes de desenvolupament territorial.
- Conèixer-se i desenvolupar la convivència a través de l'educació i de la cultura.
- Crear el marc de la cooperació específica i sectorial basat sobre un diàleg polític ambiciós amb l'enginyeria adequada.
- Compartir els serveis per sentir-se implicat en la construcció del territori transfronterer.

Salut

La cooperació sanitària transfronterera és imprescindible amb actors sanitaris de dos o més països propers a les seves fronteres. Els ciutadans necessiten aquest servei. És important evitar un desert mèdic perjudicial. Per tant, s'ha d'optimitzar la complementarietat entre especialitats i equipaments a banda i banda de la frontera.

Exemple: hospital transfronterer de Cerdanya (GECT Hospital de Cerdanya).

Educació / ensenyament superior i formació

En l'àmbit de l'educació i la formació, la cooperació transfronterera s'organitza de manera diferent segons el nivell educatiu. Sovint és possible que els alumnes aprenguin la llengua veïna o la llengua comuna a la comunitat transfronterera en el cas de les llengües regionals. Exemple: liceu de Schengen a Perl (acord entre el govern de Luxemburg i el govern del land de Sarre, Alemanya).

En l'àmbit de l'ensenyament superior, s'han creat diverses xarxes d'universitats dins dels territoris transfronterers.

Exemple: "Réussir sans Frontière" (regió gran-est – França, Alemanya...).

Mercat laboral

El març de 2016, la Comissió Europea va identificar dos milions de persones que creuen una frontera cada dia per anar al seu lloc de treball. Les diferències entre els mercats laborals nacionals a Europa poden representar una oportunitat per als treballadors.

Exemple: Services Emploi (agrupament transfronterer europeu – França, Suïssa).

Recerca i innovació

Aquest àmbit predomina el marc nacional i, per tant, limita les iniciatives de cooperació transfronterera. Tanmateix, el teixit econòmic situat a banda i banda d'una frontera pot oferir recursos als sistemes de recerca (agrupació d'equipaments, complementarietat d'especialitats dels laboratoris de recerca...).

Exemple: RIS3 Transfronterera (euroregió Nouvelle Aquitaine-Euskadi-Navarra).

Transport i mobilitat

La mobilitat és el nucli del funcionament dels territoris transfronterers amb desplaçaments diaris que contribueixen a la construcció d'aquests espais. El transport públic transfronterer dona suport a la mobilitat de treballadors, escolars i consumidors, limitant la saturació de les infraestructures viàries.

Exemple: tram transfronterer Estrasburg – Kehl (eurometropol d'Estrasburg, ciutat d'Estrasburg / ciutat de Kehl).

Cultura i societat civil

La cooperació transfronterera permet ressaltar un patrimoni històric i cultural comú que pot apropar les persones a través de fronteres. La implicació de la societat civil hi juga un paper important. L'objectiu és superar les divisions i convertir aquests territoris en espais de ciutadania harmoniosa.

Exemple: Saute-Frontière (fòrum transfronterer Arc Jurassien – França, Suïssa).

Turisme

El desenvolupament de les infraestructures i dels serveis turístics afavoreix l'economia local en crear llocs de treball a curt i llarg termini. Els territoris fronterers representen el 40% de la superfície del territori europeu. El desenvolupament turístic és un autèntic repte.

Exemple: Pass Musées (associació Museums-Pass-Musée – França, Alemanya, Suïssa...).

Medi ambient

Les accions transfrontereres en aquest àmbit complementen les polítiques nacionals i les iniciatives locals. Els territoris transfronterers són àmbits de responsabilitat. Tenen la gestió conjunta de la protecció dels espais naturals. El repte és la transició baixa en carboni o la integració de les preocupacions ambientals en les polítiques sectorials.

Exemple: Redvert (agència transfronterera de l'Eurociutat Basca – França, Espanya).

Energia

La cooperació en aquest camp és essencial per garantir el desenvolupament de les energies renovables. Hi ha dificultats lligades a les disparitats en els sistemes fiscals i jurídics.

Exemple: estratègia ambiental del projecte de territori Gran Ginebra (CLCT Gran Ginebra – França, Ginebra).

Risc climàtic

Els territoris transfronterers han de compartir coneixements i mecanismes per respondre a aquests reptes. Les estratègies comunes han de tenir en compte la gestió del risc i la realitat territorial del canvi climàtic.

Exemple: Proterina Évolution 3 (Fundació CIMA – França i Itàlia).

L'experiència relacionada amb aquests projectes fronterers posa en llum el paper fonamental de la mobilitat. Una mobilitat plural que s'organitza a banda i banda de la frontera. Aquesta mobilitat és un catalitzador de frontera al voltant de la mobilitat econòmica, la mobilitat social

i la mobilitat cultural. L'estructuració d'un territori passa per aquestes diferents mobilitats que contribueixen al desenvolupament de l'espai sociogeogràfic.

Conclusió

L'Àrea Funcional Andorra-Pirineus (AFAP) es basa en la complementaritat territorial i d'una manera holística cada part del territori a escala diferent es completa. El seu entorn immediat participa en aquesta perspectiva en l'eficiència del conjunt per optimitzar els reptes en vista de millors resultats.

El 7è Informe de cohesió, publicat per la Comissió Europea el 9 d'octubre de 2017, subratlla que les fronteres encara representen obstacles per a la lliure circulació. Es podria pensar que esborrar-les estimularia el creixement econòmic i permetria l'accés als serveis a les regions afectades.

Europa és una realitat més antiga que els estats. El repte dels estats-nació no és renunciar a la seva sobirania, sinó construir junts la sobirania europea. Es tracta d'una ciutadania transnacional.

En realitat, un dels reptes més simbòlics seria desenvolupar una visió compartida però pluralista del *bé comú* considerant la diversitat cultural i institucional de banda a banda de la frontera.

Abans que nosaltres, els filòsofs ja es van plantejar la qüestió del repte de la mobilitat intel·lectual relativa a la frontera. Al segle XVII, el filòsof Blaise Pascal va desenvolupar una teoria segons la qual el que és una veritat per a algú en un moment o lloc determinat pot no ser-ho per a una altra persona d'una altra època o d'una altra regió. En la seva obra escriu: *"Vérité en deçà des Pyrénées, erreur au-delà"* (*Les Pensées*, 1670). Així, insisteix en tots els elements que poden influir en les diferents percepcions de la veritat, segons les persones. El que és cert per a un no ho és necessàriament per a un altre.

Podem observar que abans de Pascal, Michel de Montaigne havia formalitzat una teoria semblant. El filòsof escrivia: *"Quelle vérité que ces montagnes bornent, qui est mensonge au monde qui se tient au-delà"* (*Les Essais*, 1580).

El diàleg intercultural previ és essencial. Cal conèixer la història i les llegendes dels països limítrofs per teixir vincles estrets que són personals i que, més enllà, esdevenen col·lectius.

Una harmonia humana a conservar i a protegir per tal de perdurar en el temps. Com ho precisa la màxima 20 del Manual Digest: *"seguir els lloables estils dels avantpassats, regla segura per no errar"* (1748).

Saber no oblidar els camins vells i obrir-ne de nous.

Claudine Tarrene-Fabresse,
doctora en Estudis Catalans i Transfronterers
Universitat Perpinyà Via Domitia (UPVD)

Referències

- Ara Andorra*. "Àrea econòmica entre Andorra i els Pirineus". 12-07-2022.
- Ara Andorra*. "La cooperació transfronterera, aspecte clau de les 17es Trobades Culturals Pirinenques". 28-11-2020.
- Altaveu*. "Les Trobades Culturals Pirinenques avalen la creació d'una Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus". 28-11-2020.
- Bon dia Andorra*. "L'àrea econòmica del Pirineu, l'eina per crear infraestructures comunes". 14-12-2020.
- Bon dia Andorra*. "Aposta per la creació d'una àrea econòmica especial Andorra-Pirineus". 28-11-2020.
- Diari d'Andorra*. "L'àrea especial Andorra-Pirineus (I)". *La tribuna*. Antoni Pol Solé. Joan Ganyet Solé. 09-12-2020.
- El Periòdic Andorra*. "Manifest per crear una àrea econòmica especial al Pirineu amb Andorra com a centre". 06-02-2019.
- Fòrum Andorra*. "El futur de la muntanya: la proposta d'àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus". 05-07-2022.
- Mission Opérationnelle Transfrontalière. La MOT. Territoires transfrontaliers. 2017.
- Pallars Digital*. "300 persones signen un manifest per crear "àrea econòmica especial" Andorra-Pirineus". 13-09-2019.
- Pirineus Digital*. "Presenten a Puigcerdà el projecte per crear una Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus". 02-05-2022.
- Pirineus TV. "Proposen la unió dels pirinencs amb Andorra per dinamitzar el territori". 11-07-2022.
- Poble Andorrà*. "300 persones donen suport a la creació d'una àrea econòmica entre els Pirineus i Andorra". 12-07-2022.
- Poble Andorrà*. "Proposta per a una Àrea Econòmica Especial i passar de 80.000 a 250.000 habitants". 29-11-2020.
- Radio Seu. "Presentat a la Seu d'Urgell el Manifest per a la creació d'una Àrea Econòmica Especial Andorra-Pirineus". 11-07-2022.
- RTVA, Andorra Difusió. "Manifest per a la creació d'una àrea econòmica Andorra-Pirineu". 04-12-2018.

Notes

- 1- Ponència d'Antoni Pol i Solé i de Joan Ganyet i Solé "L'àrea econòmica especial Andorra-Pirineus", presentada a les 17es Trobades Culturals Pirinenques, (28-11-2020).
- 2- Les negociacions van donar lloc a un acord d'unió duanera entre Andorra i les Comunitats Econòmiques Europees. S'especificaven les diferents modalitats relacionades amb el comerç i la circulació de productes industrials. Aquest conveni es va signar a Luxemburg el 28 de juny de 1990, en forma de cartes entre les Comunitats i Andorra.
- 3- Recordem que Andorra es va incorporar a la Interpol l'any 1987 i a l'ATER (Association Internationale Permanente des Congrès des Routes) el 17 de novembre de 1989. Per la seva condició especial, Andorra va plantejar un cas de discussió que va obrir el debat durant aquest període. Així, l'absència de l'inici de la personalitat jurídica internacional s'esvaïrà gradualment.
- 4- Tanmateix, arranjaments administratius i/o acords unilaterals havien vinculat Andorra amb França i Espanya.
- 5- Per ordre cronològic, entre els signants, quatre caps de Govern hi van donar suport: Òscar Ribas i Reig (mort el desembre de 2020), Marc Forné, Jaume Bartumeu i Albert Pintat.
- 6- Intensificació dels contactes comercials dins l'espai pirinenc, augmentar la competitivitat, la internacionalització i la professionalització de les empreses transfrontereres, crear noves oportunitats empresarials en l'àrea especial pirinenca (CCI PirineusMed II, Cambres de Comerç i Indústria Pirineus – Mediterrani / Interreg Poctefa).